

انکای بیش از حد مخالفان بر جام به‌کدخدا

شهاب شهسواری
خبرنگار گروه دیپلماسی

سیاست خارجی جمهوری اسلامی در دولت سیزدهم بر بنیان شعارهای نگاه به شرق و اولویت کشورهای همسایه بنا شده بود. مقام‌های ارشد این دولت همواره از دولت پیش از خود به دلیل آنچه سازش و تسلیم در مقابل غرب توصیف می‌شد، انتقاد می‌کردند. اما سه سال بعد از انتخابات ۱۴۰۰ و آغاز به کار دولت سیزدهم، روند رویدادها به شکلی پیش رفت که آمریکا به اصلی‌ترین شریک مذاکراتی دولت سیزدهم تبدیل شد، تا جایی که به گفته وزیر فقید امور خارجه گاهی هر روز یک پیام میان ایران و آمریکا در مورد مسائل منطقه‌ای رد و بدل می‌شد. مقام‌های وزارت امور خارجه جمهوری اسلامی از جمله علی باقری کنی، مذاکره‌کننده ارشد مذاکرات موسوم به رفع تحریم‌ها که همان مذاکرات دیپلماتیک پیشین میان ایران و ۴+۱ و به صورت غیرمستقیم آمریکا برای احیای برجام بود، می‌گویند که مذاکرات هسته‌ای هرگز متوقف نشده است و هنوز ادامه دارد. اما خبری از ۳ کشور اروپایی عضو برجام و حتی چین و روسیه در مذاکرات ادعایی علی باقری کنی نیست. باقری و دیگر دیپلمات‌های ایرانی هرازچندگاهی از طریق عمان و دیگر میانجی‌های منطقه‌ای غیرمستقیم و بنا بر برخی گزارش‌ها گاهی مستقیم با مقام‌های آمریکایی گفت‌وگو می‌کنند و تمامی دیگر طرف‌های برجامی را از فرآیند مذاکرات کنار گذاشته‌اند. دستگاه دیپلماسی جمهوری اسلامی تا شهریور ۱۴۰۱ همچنان به مذاکره با ۴+۱ به علاوه آمریکا ادامه می‌داد، اما پس از آزارهای پاییز ۱۴۰۱ و موضع‌گیری تند کشورهای اروپایی در قبال تهران به اضافه مطرح شدن اتهام‌های مرتبط با کمک ایران به روسیه در جنگ اوکراین در تابستان ۱۴۰۱ که باعث ناخشنودی شدید اروپایی‌ها شد، عملاً اروپایی‌ها از فرآیند مذاکرات برای احیای توافق هسته‌ای کنار گذاشته شدند. در طول دو سال گذشته تهران هیچ تلاشی نکرده است تا اختلاف‌های خود را با اروپا کاهش دهد و بار دیگر فرآیند مذاکرات چندجانبه برای احیای برجام را از سر بگیرد. بی‌توجهی تهران به پایتخت‌های اروپایی، خود را در تازه‌ترین نشست شورای حکام آژانس بین‌المللی انرژی اتمی نشان داد. سه کشور اروپایی قطعنامه‌ای را برای محکومیت ایران در شورای حکام ارائه دادند و به‌رغم گزارش‌های متعدد از تلاش آمریکایی‌ها جلوگیری از تصویب این قطعنامه، توانستند آن را به تصویب برسانند. بلافاصله روتنبرگ گزارش داد که سه قدرت اروپایی نامهای را به شورای امنیت ارسال کرده‌اند تا نسبت به عدول ایران از اجرای تعهداتش در برجام اعتراض کنند. اروپایی‌ها می‌دانند که فقط یک سال و نیم دیگر تا انتضای قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت که به آنها اجازه می‌دهد در صورت انحراف ایران از اجرای برجام ۶ قطعنامه پیشین تحریمی علیه ایران را دوباره اجرایی کنند، باقی مانده است. اروپایی‌ها که از مذاکرات کنار گذاشته شده‌اند و احساس می‌کنند مسیر پیش رو برای احیای برجام بسته است، قصد دارند زمانی که تهران تمایلی به بازی دادن آنها نشان نمی‌دهد، از اهرم شورای امنیت و مکانیزم استنبط‌یک برای فشار به تهران برای اجرای تعهداتش در برجام استفاده کنند. یازده سال پیش استفاده از عبارت «کدخدا» توسط حسن روحانی، رئیس‌جمهور پیشین در مناظره‌ها و تبلیغات انتخاباتی سال ۱۳۹۲، بعد از خروج آمریکا از برجام دستمایه موج وسیعی از تمسخر و انتقادات از سوی صاحبان قلم و رسانه‌هایی شد که سال ۱۴۰۰ از سیدابراهیم رئیسی در انتخابات ریاست‌جمهوری حمایت کردند. رئیس‌جمهور فقید ایران، سیدابراهیم رئیسی، خودش نیز شخصاً منتقد رویکرد دولت روحانی بود. سال ۱۳۹۶ رئیسی در سخنرانی‌ای گفته بود: «اکنون که لحن آمریکا در شست شده، برخی می‌گویند باید به قدرت‌های اروپایی پناه ببریم؛ همانگونه که تا لیخند آمریکا را دیدند گفتند آمریکا همه کاره است و باید کار را با کدخدا ببندیم.» او در دوران ریاست‌جمهوری خود نیز به همین انتقادات ادامه داد. درست یک سال پیش، رئیسی در سخنرانی‌ای گفته بود: «در گذشته برخی تصور می‌کردند سرنوشت کشورها در عرصه جهانی به دست چند کشور معدود رقم می‌خورد و لذا باید خطوط سیاست خارجی خود را با آنان هماهنگ کرد.» به نظر می‌رسد یک دهه بعد از این جنجال، دولت سیزدهم در همان دامی افتاده است که عامدانه یا از روی بی‌اطلاعی ادعا می‌کرد سیاست دولت پیشین است و از آن انتقاد می‌کرد. دستگاه دیپلماسی دولت سیزدهم تمامی طرف‌های دیگر را کنار گذاشت تا مستقیم با آمریکا مذاکره کند، چراکه تصور می‌کرد، روسیه و چین هوادار موضع ایران هستند و در غرب این آمریکا است که حرف اول و آخر را در مورد تحریم‌ها و برجام می‌زند و نیازی به اظهارنظر طرف‌های دیگر وجود ندارد. این تصور ناشی از بی‌تجربگی و ناآشنایی سران دولت سیزدهم با سازوکارهای نظام بین‌المللی بود و به تدریج آسیب‌های خود را نشان می‌دهد. تکیه بیش از اندازه دستگاه سیاست خارجی دولت سیزدهم، باعث بیگانه‌سازی دیگر کشورهای غربی شده است و سه کشور اروپایی امروز برای وادار کردن ایران به محدودیت برنامه هسته‌ای با هر ابزار ممکن، مصرت هستند.

دیپلماسی

DIPLOMACY

ظرافت‌های دیپلماسی

نگاهی به کتاب «قدرت مذاکره» اثر سیدعباس عراقچی

کتابخانه دیپلماسی

گروه دیپلماسی: «قدرت مذاکره: اصول و قواعد مذاکرات سیاسی و دیپلماتیک» تازه‌ترین اثر سیدعباس عراقچی است که اردیبهشت‌ماه امسال در واپسین روزهای نمایشگاه بین‌المللی کتاب تهران وارد بازار شد. سیدعباس عراقچی در این کتاب به زبان ساده توضیح می‌دهد که مذاکره چیست، انواع آن کدام است و کشورها چرا و چگونه مذاکره می‌کنند. عراقچی می‌نویسد: «عنوان کتاب «قدرت مذاکره» انتخاب شده است که هم‌زمان سه مقوله را در برمی‌گیرد: قدرتی که مذاکره می‌تواند برای یک کشور ایجاد کند؛ قدرتی که برای مذاکره نیاز است؛ و قدرت و هنری که مذاکره‌کننده باید داشته باشد.» کتاب در شش گفتار تنظیم شده است: چیستی و ماهیت مذاکره سیاسی، انواع مذاکره سیاسی، مذاکره سیاسی و قدرت ملی، فنون و مراحل مذاکره سیاسی و الزامات آن، مذاکره‌کننده-دیپلمات و چانه‌زنی بازار-شیوه ایرانی مذاکره.

سراسر این کتاب پر از تجربه‌های سیدعباس عراقچی، در طول هشت سالی است که به‌عنوان مذاکره‌کننده ارشد جمهوری اسلامی ایران در حوزه پرونده هسته‌ای مشغول به کار بود. عراقچی دکترای خود را در روابط بین‌الملل از دانشگاه کنت بریتانیا گرفته است. و علاوه بر تدریس روابط بین‌الملل در دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه مدتی نیز ریاست این دانشگاه را برعهده داشت. به نظر می‌رسد کتاب «قدرت مذاکره» علاوه بر تلاش برای آگاهی‌بخشی به سیاست‌گذاران و مقام‌های سیاسی در خصوص ماهیت دیپلماسی و دانش افزایی مخاطب عام، با هدف پرکردن خلأ کتاب‌های آموزشی در حوزه دیپلماسی و مذاکره نگاشته شده باشد. در حال حاضر یکی از اصلی‌ترین کتاب‌های درسی در این حوزه «آداب دیپلماسی و فنون مذاکره» است که سال ۱۳۸۷ توسط سیدداود آقائی نگاشته شده و توسط مؤسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران منتشر شده است.

عراقچی از سال ۱۳۶۷ که وارد وزارت امور خارجه شد تا سال ۱۴۰۰ که با روی کار آمدن دولت سیزدهم از وزارت خارجه به شورای راهبردی روابط خارجی رفت، گام به گام مراتب ترقی را طی کرد. او از زمان علی‌اکبر ولایتی، با تمامی وزرای خارجه ایران همکاری کرد و از جمله در دوران ریاست‌جمهوری محمود احمدی‌نژاد و وزارت منوچهر متکی و علی‌اکبر صالحی نیز در مقام معاون وزیر، سفیر ایران در ژاپن و سخنگوی وزارت امور خارجه خدمت کرد. بعد از روی کار آمدن دولت یازدهم، محمدجواد ظریف، وزیر خارجه جدید او را به‌عنوان معاون امور حقوقی و بین‌الملل منصوب کرد و پس از انتقال پرونده

مذاکرات هسته‌ای به وزارت امور خارجه، عراقچی با همراهی مجید تخت‌روانچی، رئیس تیم مذاکره‌کننده ایران با ۶ قدرت جهانی شدند؛ مذاکراتی که نهایتاً دو سال بعد به انعقاد توافق برجام منجر شد.

معضل مذاکره در جمهوری اسلامی

مسئله مذاکره با قدرت‌ها و کشورهای خارجی همواره مورد انتقاد و حملات بخشی از نهادهای موثر و بخش اثرگذاری از حاشیه قدرتمند افکار عمومی بوده است. در دوره‌های مختلف مذاکره‌کنندگان ارشد ایرانی چه در حین و چه پس از مذاکره به خیانت، زدن چوب حراج به منافع ملی، کوتاه آمدن در مقابل غرب، فریب خوردن و بسیاری صفات دیگر متهم شده‌اند.

حسن روحانی، رئیس‌جمهور پیشین در کتاب «امنیت ملی و دیپلماسی هسته‌ای» که سال ۱۳۹۰ منتشر کرد، می‌نویسد: «یکی از مشکلات در سطح برخی از سیاست‌یون و مسئولین کشور این است که دید آنها نسبت به مسائل بین‌المللی واقع‌گرایانه نیست، زیرا برخی گمان می‌کنند که مسائل مهم بین‌المللی نیز با چند قیام و قعود قابل حل است، البته معمولاً حُسن‌نیت دارند، ولی دچار اشتباه محاسباتی هستند.» در دوره‌های مختلف پس از انقلاب اسلامی روابط خارجی ایران با دیوار بلند مذاکرات سرنوشت‌سازی مواجه شده است که نتیجه آن مذاکرات می‌توانست بر امنیت، رفاه و توسعه کشور تأثیرگذار باشد. از مذاکرات ایران و آمریکا در الجزایر و مذاکرات قطعنامه ۵۹۸ گرفته تا مذاکرات ۲۰ ساله ایران با قدرت‌های جهانی در مورد برنامه هسته‌ای ایران، همواره مذاکرات دیپلماتیک در جمهوری اسلامی به‌عنوان یک «مسئله» مطرح شده است. در بسیاری از موارد، برخی از نهادها و اشخاص صاحب قدرت و نفوذ اصل مذاکره را زیر سؤال می‌بردند و آن را نشانه ضعف و ناتوانی می‌دانستند. مذاکره‌کنندگان ایرانی بارها و بارها در مسیر مذاکراتشان با موانعی مواجه می‌شدند که از درون کشور در مقابل پیشبرد کار قرار می‌گرفت. حسن روحانی در خاطراتی که از دوران مسئولیتش به‌عنوان رئیس تیم مذاکره‌کننده پرونده هسته‌ای ایران از پاییز ۱۳۸۲ تا تابستان ۱۳۸۴ می‌نویسد به سیل ناهماهنگی‌ها و فشارها اشاره می‌کند که در طول این یک‌سال و نیم با آن مواجه شد. هر چند به گفته روحانی او تمامی مراحل مذاکره را با هماهنگی کامل با مقام معظم رهبری و اجماع در شورای عالی امنیت ملی، برای جلوگیری از راجع پرونده ایران به شورای امنیت سازمان ملل متحد، پیش می‌برد، اما دیگر نهادهای نظام به هر دلیلی حاضر

نمودند الزامات این مذاکرات را بپذیرند، از یک سو مجلس ششم می‌خواست بدون توجه به محتوای مذاکرات یک‌طرفه، ایران را ملزم به پذیرش پروتکل الحاقی کند و از سوی دیگر گروهی از تندروها خواستار توقف کامل مذاکرات بودند. ۸ سال پس از پایان مأموریت روحانی، این بار زمانی که او رئیس‌جمهور بود و محمدجواد ظریف، وزیر امور خارجه به‌عنوان مسئول مذاکرات انتخاب شده بود و سیدعباس عراقچی مذاکره‌کننده ارشد ایران بود، باز هم همین ناهماهنگی‌های داخلی فشار شدیدی به مذاکره‌کنندگان وارد می‌کرد.

کتاب «قدرت مذاکره» در کنار مجموعه کتاب‌هایی قرار می‌گیرد که مذاکره‌کنندگان ارشد ایرانی در طول ۱۳ سال گذشته اقدام به نگارش آنها کرده‌اند تا ضمن بیان پاره‌ای از تجربیات خود از جریان مذاکرات، به آسیب‌شناسی مذاکرات دیپلماتیک در جمهوری اسلامی بپردازند. از جمله این کتاب‌ها می‌توان به «امنیت ملی و دیپلماسی هسته‌ای» نوشته حسن روحانی، «آقای سفیر: گفتگو با محمدجواد ظریف» نوشته محمدمهدی راجی، «پایاب شکیبایی» نوشته محمدجواد ظریف، «راز سر به مهر» نوشته محمدجواد ظریف، علی‌اکبر صالحی، سیدعباس عراقچی و مجید تخت‌روانچی اشاره کرد که همگی چالش‌ها و موانع ایجادشده در مقابل مذاکرات هسته‌ای را توضیح داده‌اند و تلاش کرده‌اند مجموعه اقداماتی که در طول ۲۰ سال گذشته برای تأمین منافع ملی از طریق دیپلماسی انجام داده‌اند، تشریح کنند.

روحانی در کتاب «امنیت ملی و دیپلماسی هسته‌ای» می‌نویسد: «حفظ منافع کشور ایجاد می‌کند که اختلافات موجود با دیگران از طریق تعامل و گفت‌وگو حل و فصل گردد و از مطلق‌نگری و دشمن‌انگاری طرف مقابل پرهیز شود.» محمدجواد ظریف، وزیر پیشین امور خارجه در کتاب «آقای سفیر» توضیح می‌دهد: «تعامل کردن به معنای فروش اصول و اهداف نیست، به معنای کوتاه آمدن نیز نیست، بلکه به معنای پاسداری از اصول و اهداف به روش معقول است.» ظریف در جای دیگری از کتاب اظهار می‌کند: «اگر ما نتوانستیم از تمام امتیازات و مزیت‌هایمان که بعضی از آنها از سیاست‌های هوشمندانه پس از انقلاب اسلامی ناشی می‌شود، استفاده بپیمانه کنیم به خاطر نداشتن گفت‌وگو است. داشتن گفت‌وگو، به معنی پذیرش دیدگاه‌های طرف مقابل و حتی دوستی نیست، بلکه به معنای این است که اجازه ندهید تا دیگران منافع شما را هزینه کنند و از منافع شما برای خودشان امکاناتی فراهم کنند.» ظریف همین تأییدگاه در مورد گفت‌وگو را در مقدمه‌ای که برای کتاب «قدرت مذاکره» اثر سیدعباس عراقچی نوشته است، تکرار می‌کند و می‌نویسد: «هیچ‌گاه، دستاورد کوشش‌ها و جانفشانی‌های هیچ مردم و کشوری بدون گفت‌وگو نهادینه نشده، هیچ جنگی بدون گفت‌وگو پایان نیافته، هیچ پیروزی بدون گفت‌وگو بار نداد و از پیامدهای هیچ شکستی بدون گفت‌وگو کاسته نشده است. از این رو یادگیری گفت‌وگو از نخستین بایسته‌های زمامداری و بهترین روش کاستن هزینه‌ها و افزایش دستاوردها بوده و خواهد بود و ناتوانی در گفت‌وگو هزینه‌های سهمناکی را بر دوش کشورها و مردمانشان نهاده و خواهد نهاد.»

حسن روحانی، رئیس‌جمهور پیشین که سال ۱۳۸۳ و در آغاز فرآیند بحرانی شدن پرونده هسته‌ای ایران در جایگاه

عکس: ایرنا